

2018 m. sukanka 150 metų, kai gimė ižymus Lietuvos geologas, Lietuvos ir Rusijos geologijos ir naudingųjų iškasenų tyrinėtojas, Lietuvos universiteto Kaune Geologijos katedros vedėjas, pirmųjų Lietuvos geologijos ekspedicijų dalyvis ir vadovas docentas **Marijonas Tomašauskas** (M. Tomašausko pavardės rašyba nevienoda: kai kur rašoma M. Tamašauskas, M. Tamošauskas, o Lietuvos universiteto Geologijos katedroje ir ekspedicijoje jos vedėjas G. Smit Sibinga rašė M. Thomaschewski).

Juozas Paškevičius, Vilniaus universitetas

MARIJONAS TOMAŠAUSKAS (1868 – 1926) *Minint 150-ąsias gimimo metines*

M. Tomašauskas gimė 1868 m. Žarėnų valsčiuje (Telšių r.). Po pradžios mokymosi, įstojo į Daugpilio realinę gimnaziją. Ją baigęs, mokslus tęsė pagal specialybę Krasnoufimsko kalnakasybos pramonės mokykloje. Ši mokykla, matyt, jo netenkino ir po kurio laiko jis geologiją studijavo Peterburgo kalnakasybos institute. Būdamas gabus studentas, pradėjo dirbti Peterburgo dirvožemio tyrimo biure, kuris garsėjo ne tik dirvožemio tyrimais, bet ir anglių, rūdų ir naftos paieškomis, artezinių gręžinių gręžimo darbais. 1899 m. M. Tomašauskas baigė Kalnakasybos institutą pirmojo laipsnio diplomu ir įgijo inžinieriaus geologo specialybę. Kaip gabus specialistas buvo paskirtas darbui į Rusijos Geologijos komitetą, vadovaujamą akad. A. Karpinskio. Kaip turinčiam pakankamai geologinių tyrimų teorinių žinių ir praktikos, jam buvo patikėta vadovauti naudingųjų iškasenų geologiniams tyrimams Latvijoje, Tukumo geležinkelio stoties apylinkėse. 1902 m., kaip gerai užsirekomendavusį minėtuose tyrimuose, jį pakvietė dirbti į Sibiro geležinkelio valdybą, o 1908 m. – į Rusijos azijinės dalies akmens anglių kasyklų bendrovę. Joje jis daugiausia vadovavo akmens anglių paieškų darbams. Dirbo Vladivostoko anglies kasyklų pramonės įmonėse, o nuo 1920 m. tyrinėjo Šiaurės ir Pietų Mandžiūrijos anglies baseiną, surado aukštos kokybės anglies telkinių¹.

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS



1923 m. M. Tomašauskas grįžo į Lietuvą ir nuo 1924 m. sausio 12 d. buvo priimtas į darbą jaunesniuoju asistentu, vėliau – vyr. asistentu, o nuo 1925 m. sausio 15 d. paskirtas Geologijos katedros vedėju². Iš pradžių jis Lietuvos universitete geologijos paskaitas skaitė biologams rusų kalba, vėliau pamažu perėjo prie lietuvių kalbos. 1924 m. G. Smit Sibinga organizavo pirmąją Lietuvos universiteto geologinę ekspediciją. Joje dalyvavo 7 žmonės: jos vadovas e. prof. p. G. Smit Sibinga, jo žmona, inž. M. Tomašauskas, laborantas J. Ošmianas, studentas Plečkaitis ir du kareiviai. Važiavo dviem vežimais, keturiais arkliais, kuriuos vadeliojo du vežikai³. Ekspedicijos darbai buvo numatyti 4 mėnesiams, planuota sąmata – 35 tūkst. litų. Ekspedicija naudojosi rankiniais įvairių dydžių grąžtais. Už geologinių pavyzdžių paėmimą ir techninio pobūdžio darbus buvo atsakingas M. Tomašauskas (G. Smit Sibinga jį laikė lenku, jis buvo ir lenkų kalbos vertėjas). Ekspedicija tyrinėjo Dubysos, Ventos slėnius, Papilės jūros atodangas, Dabikinės

¹Marijonas Tomašauskas. Kn. Lietuvos geologai. Biografijų žinynas, 2009. 109 p.

²Lietuvos univ. Mat.-Gamtos fak. darbai, 1926, III t.426–430 p. p.

³LCVA, F. 631, AP,12,B. 106, 1. 69, B. 186.

upelio slėnį, kur vėliau buvo rasti triaso moliai, Mūšos ir Žagarės devono dolomitų atodangas. Į universitetą buvo parvežta daug jūros, permio, devono sistemų uolienų pavyzdžių. G. Smit Sibingai 1924 m. išvykstant iš Lietuvos, ekspedicijos surinkta medžiaga buvo perduota M. Tomašauskui, ja remdamasis jis parašė ataskaitą⁴. Tačiau G. Smit Sibinga į Olandiją išsivežė ekspedicijos geologinius užrašus ir pagal tai 1926 m. paskelbė didelį mokslinį straipsnį Olandijos geologiniame žurnale. Be kita ko, šiame straipsnyje jis itin šališkai atsiliepė apie Lietuvą. Jo pateiktame Lietuvos geologiniame žemėlapyje buvo naujai rodomos struktūros uralidai, kuriuos itin kritiškai įvertino J. Dalinkevičius 1926 m.⁵ M. Tomašauskas savo ataskaitoje rašė, kad ties Raudonpamūšiu, prie Mūšos upės, devono tektonikoje buvo pastebėti užmetimai (turbūt dislokacijos – J. P.). Toje pačioje ataskaitoje jis pirmą kartą pavartojo terminą uolienos. Jis šį terminą greičiausiai perėmė iš J. Dalinkevičiaus, kuris iš pradžių labai užsispyrusiai rašė *uolena*. M. Tomašauskas, 1925 m. sausio 15 d. tapęs Geologijos katedros vedėju ir gavęs docento mokslinį vardą, 1925 m. organizavo antrąją Lietuvos universiteto geologijos ekspediciją, buvo jos vadovu. 1925 m. gegužės 19 d. M. Tomašauskas Matematikos–Gamtos fakulteto dekanui prof. Z. Žemaičiui teikė raštą su siūlymu J. Dalinkevičių priimti vyresniuoju laborantu Geologijos katedrai priklausančioje Gamtos tyrimo stotyje. J. Dalinkevičius į darbą buvo priimtas nuo 1925 m. birželio 2 d.⁶ Antroje ekspedicijos dalyvavo visos katedros personalas. Ji prasidėjo 1925 m. liepos 21 d. ir truko 11 savaičių, iki spalio 7 d. Važiavo trimis arklių traukiamais vežimais. Ekspedicijos sąmata buvo 9 934 litai, o numatytas maršrutas siekė 1380 km. Pagrindiniai ekspedicijos darbuotojai buvo M. Tomašauskas ir J. Dalinkevičius, kurie jau turėjo lauko geologinių tyrimų praktikos. Tais pačiais metais Geologijos katedra įsigijo gręžimo įrankių, kurie buvo išmėginti išgręžiant pirmuosius gręžinius Kaune, Aleksote, norint patikrinti gruntų atsparumą būsimų

Fizikos ir chemijos rūmų statybos vietoje. Tuometinė Lietuvos Vyriausybė pageidavo, kad ekspedicijos geologiniai tyrimai turėtų daugiau taikomąjį pobūdį, nes mineralinių žaliavų paieškos itin reikalingos statybinių medžiagų pramonei. Ekspedicija buvo rekonstruota, buvo nustatytos gręžinių gręžimo vietos. Nauja buvo tai, kad buvo gręžiama daug gręžinių. Išvykus iš Kauno, neprivažiavus Jurbarko, ties Rutulių kaimu, dešiniame Nemuno krante, kreidoje buvo išgręžtas gręžinys. Jis 21 m gyliu kreidos klodo nepergręžė. Gręžiniai buvo gręžiami Klišių dvare, Dainių pelkėje, tačiau kreidos juose nerado. Jurbarke prie ekspedicijos prisidėjo Vienos universiteto studentas, praktikantas geologas Č. Pakuckas. Toliau ekspedicija vyko į Lietuvos vakarus, į Klaipėdos kraštą, pasiekė pajūrį. Kelionėje tyrinėtos Lukšto ežero apylinkės, kur anksčiau buvo rastas gintaro gabalėlis. Tačiau čia nei kreidos, nei gintaro nerasta. Nustatytas tik moreninis priemolis, mergelis, smėlis ir žvyras. Ekspedicija grįžo Dubysos krantais, Kauną pasiekė spalio 6 d. Savaitę pasitvarkius Kaune, ekspedicija buvo pratęsta Zarasų krašte norint patikrinti geležies rūdos buvimą. Šaltas, lietingas ruduo trukdė ekspedicijos darbus. Ši kelionė nelaimingai baigėsi ekspedicijos vadovui. M. Tomašauskas nušovė antį ir įbridęs į ežerą jos pasiimti persišaldė, susirgo ir 1926 m. sausio 11 d. mirė, turėdamas 57 metus. Mirus doc. M. Tomašauskui, Geologijos bei Mineralogijos ir kristalografijos katedros buvo laikinai sujungtos į vieną Mineralogijos ir geologijos katedrą, tai užtruko 11 metų. Jai vadovavo doc. M. Kaveckis. Jis, be kristalografijos ir mineralogijos, pradėjo dėstyti ir geologiją, asistentas L. Novickis – kristaloptiką, doc. M. Kvašninas-Samarinas – paleontologiją biologijos ir geografijos specialybių studentams. Ataskaitą apie M. Tomašausko vadovautą ekspediciją parašė

⁴M. Tomašauskas. Geologinės ekspedicijos 1924 m. darbų parengiamoji apyskaita. Lietuvos univ. Mat.–Gamtos fak. darbai, Nr 7–8. 237–276 p.p.

⁵Kosmos, 1926, Nr 7–8. 237–276

⁶LCVA, F. 631, AP. 3, b. 921, 1.5, 1. 7, 1. 8.

doc. M. Kaveckis⁷. Apie 1925 metų geologinės ekspedicijos tyrimus rašė ir J. Dalinkevičius⁸. Atsižvelgdamas į doc. M. Tomašausko 1924–1925 m. atliktų geologinių tyrinėjimo rezultatus, jis 1927 m. rašė: „*Reikėtų smulkiau apžiūrėti ne tik Mūšą ir Tatulą, bet ir kitas mūsų šiaurryčių upes kaip Nemunėlį, Įstrą, Leveną [...], kur, kaip tikrai yra žinoma, ten esama pagrindinių sluoksnių išeičių, nes nuo to gali daug priklausyti nušvietimas gana dar tamsios ir neaiškios šitos mūsų krašto dalies geologijos [...]*“⁹

Be kitų darbų, doc. M. Tomašauskas vadovavo ir Kauno botanikos sodo irigavimo sistemos sukūrimo darbams.

Netekus doc. M. Tomašausko, „*doc. M. Kaveckis atsisveikindamas geru žodžiu prisiminė jo įgytą puikų išsilavinimą Peterburgo kalnakasybos institute, pirmąjį darbą Rusijos geologijos komitete,*

dirbant akad. A. Karpinskio padėjėju, tolesnį geologo darbą Latvijoje, vėliau Sibire, Tolimuose Rytuose bei Mandžiūrijoje ir 1923 m. grįžimą į Lietuvą ir pradėtus geologinius tyrimus Kauno universitete, 1924 ir 1925 metų ekspedicijose. Labai apgailėstavo, kad M. Tomašausko asmenyje universitetas be abejonės nustojo didelės inteligentinės jėgos, didelio pasišventimo žmogaus, pavyzdingo darbininko, kas universitetui, kaip mokslo įstaigai, ypatingai svarbu“¹⁰.

Nors man ir neteko bendrauti su doc. M. Tomašausku, tačiau, sprendžiant iš jo trumpos veiklos ir darbų Lietuvoje, matyti, kad tai buvo nuostabus žmogus, gilios erudicijos, sumanus, inteligentiškos elgsenos, gerai išmanantis geologiją, mokantis atrasti ir pateikti naudingųjų iškasenų bei geologinių tyrimų medžiagą, šiltai bendraujantis su bendradarbiais ir pažįstamais.

Gailė Žalūdienė, Gamtos tyrimų centro Geologijos ir geografijos institutas

TARNAUTI VISAI LIETUVOS VISUOMENEI. MARIJONUI TOMAŠAUSKUI ATMINTI

Marijonas Tomašauskas didžiąją savo mokslinės veiklos dalį, net 26 metus, skyrė Rusijos geologiniams tyrinėjimams, daugiausia – naudingųjų iškasenų paieškoms Sibire ir Tolimuosiuose Rytuose. Įkūrus Peterburgo Geologinį komitetą, jis buvo paskirtas akademiko profesoriaus A. Karpinskio padėjėju, vėliu dirbo Sibiro geležinkelio valdyboje, valdė Rusų–Azijos bendrovės akmens anglies kasyklas iki jų nacionalizavimo 1917 m. Pietų Mandžiūrijoje užsiėmė geologiniais tyrimais. Sužinojęs apie Lietuvoje atidarytą universitetą ir laisvą asistento vietą Geologijos katedroje, atsisakė jam Mandžiūrijos diktatoriaus maršalo Čang-So-Lingo siūlomos aukštos tarnybinės vietos ir su šeima 1923 m. grįžo į Lietuvą. 1924 m. sausio 12 d. M. Tomašauskas pradėjo eiti Lietuvos universiteto Geologijos katedros vyresniojo asistento pareigas, o nuo 1925 m. sausio 15 d. tapo Geologijos katedros vedėju ir docentu.

M. Tomašauskas savo mokslinių darbų

publikuoti nespėjo, liko tik paskelbta geologinių ataskaitų medžiaga, keletas kolegų straipsnių, kuriuose atsispindi Marijono Tomašausko būdo bruožai, jo neišsenkanti energija, meilė krašto geologijai, planai surasti Lietuvoje anglies, druskos, gintaro, pasiryžimas atkurti Geologijos kabineto gerovę... „*Nebuvo jame to dirbtino šalto formalizmo, kuris, dažnai pasitaiko mūsų tarpe, [...] jo veide niekuomet nebuvo išdidumo. Dėl vienos ar kitos gautos iš patyrimo nuomonės jis visuomet, nesididžiudamas, tardavos su kitais darbo dalyviais [...]*“ – rašė Česlovas Pakuckas. „*M. Tomašauskas [...] buvo kartu ir žmogus, ir mokslininkas. Ką jis pradėjo, ko jis troško pasiekti, mums, jo buvusiems bendradarbiams, ir šiaip kitiems toj srity dirbantiems, beliko tik tęsti šis darbas; tuo jam suteiksim užtarnautą padėką.*“

⁷Lietuvos univ. Mat.-Gamtos fak. darbai, 1928, IV t. 207–219 pp.

⁸Kosmos, 1927, Nr. 2–3.

⁹Gamta, 1936, Nr. 2. 106–112 p.p.

¹⁰Lietuvos univ. Mat.-Gamtos fak. darbai, 1926, III t. 426–430 p.p.